

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals
COL·LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Arxiu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les escoles, s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368003

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol ferir la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falchs.

Mas Boixeda (1ª part)

Considerant la seva situació geogràfica, en un graó sobre la riera que baixa del Clot de Fontanet i junt a una font d'aigua abundosa, aquesta casa deu ser certament una de les més antigues del territori de Fals. La pega és que no tenim una certesa absoluta sobre la denominació primitiva de la masia. Sospitem que es podria tractar del mas Fontanet per dues o tres raons, que exposarem a continuació. En primer lloc, perquè en la relació del capbreu de 1303 els masos estan ordenats segons la seva situació geogràfica, començant per Montconill, i fent la volta al terme fins arribar a Torreblanca. En el capbreu, el mas Fontanet es troba seguint els masos Lladó (Serra) i Torre Cabrera (Jaumeandreu), i precedint els masos Oliveres (de la Costa) i Bosc. La segona raó és el fet que a finals del segle XVè el propietari del mas és conegut com el Grau de Fontanet. Per altra banda, Fontanet és el topònim que dóna nom a la riera que baixa de Sant Mateu.

Assumint doncs, que Fontanet és el cognom associat al mas, trobem que el testimoni més antic és del març de 1286, quan Cardoner Ermengaudi de Manresa va vendre a Arnau de Fontanet de Fals un alou anomenat mas de Pere Pla, que tenia al terme de Callús. Li va vendre pel preu de 200 sous, i amb la terra hi anaven compresos els homes i les dones, serfs de la gleba. Després del traspàs, el pagès Pere de Pla es va declarar vassall del Fontanet i li va jurar fidelitat.

En el capbreu de 1303, el pagès Ferrer de Fontanet va declarar que pagava un parell d'ous, un feix de llenya, un d'herba i un de palla, una bèstia jove un cop cada quatre anys, 14 dotzens de blat, mig d'ordi i mig de civada, vuit diners en concepte d'anyells, tres fogasses de pa, una mitgera de vi, i segons els anys, una o dues pernes de cansalada. Aquestes contribucions eren de les més elevades d'entre tots els masos del terme, la qual cosa demostra que Fontanet deuria tenir molta terra bona.

El 1320 Jaume de Fontanet va demanar en dues ocasions préstecs monetaris a jueus de Manresa. El setembre va demanar 106 sous per tornar-los el dia de Tots Sants, amb un interès de 3 sous, mentre que el novembre va demanar-ne 34, per tornar-los a l'agost següent, amb un "lucre" o comissió pel jueu de 4 sous. Posteriorment apareix un Berenguer de Fontanet i un Pere del mas Fontanet, però no queda clar si són de Fals o de Sant Mateu.

El paper més antic que s'ha conservat en l'arxiu de Boixeda és de 1499, però fa referència a la venda d'un

Vista general

censal de 150 lliures que van fer Vicenç del Grau, el seu germà Guillem del Grau, i les mullers respectives Margarida i Francesca. El censal va ser venut a Joan Tolsa, prevere, de Sant Mateu. El 1499 hi va haver un plet judicial en relació a aquest censal, entre Joan Tolsa, ciutadà de València, fill del "magnífic misser" Joan Tolsa i Joana, que havia heretat el censal, i Andreu del Grau, possessor del mas Grau de Fals.

Així doncs, durant el segle XVè els amos de l'actual mas Boixeda portaven el cognom Grau. Probablement eren una branca lateral del mas Grau que hi ha al costat de l'ermita de Santa Maria. Aquesta coincidència de noms entre els pagesos dels masos Boixeda, Grau i Grauet, entrebanca extraordinàriament la recerca d'aquesta època.

Reculant un xic, ens aturarem ara amb Francesc del Grau, fill de Vicenç del Grau i Margarida, el qual, malgrat no ser l'hereu, va ser una figura important, perquè els seus descendents acabarien sent els avantpassats directes dels amos actuals.

El 18 de març de 1477 va fer capítols amb la noia Càndia, filla de Bernat Palomas i Caterina, del mas Palomes de Grevalosa. Els Palomes tenien un nen petit, de nom Bernat, una filla casada, la Violant, i la Càndia. Com que els pares eren vells i feia falta un home a casa, van fer hereva a la Càndia, mentre que, en contrapartida, el Francesc va fer una aportació econòmica al mas de 20 lliures. Els pactes estaven sotmesos a la condició que si el noieta volia fer valdre els seus drets en arribar a l'edat de 20 anys, llavors s'havia d'indemnitzar la pubilla amb 30 lliures i retornar al Francesc el dot aportat. Aquesta situació no es va donar mai, perquè el petit Bernat es va morir abans d'arribar l'edat adulta.

El mateix dia de la signatura dels capítols es van celebrar les noces, i el Francesc va abandonar Fals i es va

instal·lar a la casa dels sogres. Quan va esdevenir propietari consort, el seu nom va canviar, i la resta de la seva vida va ser conegut com Francesc Grau, àlies Palomes.

De la parella se'n coneixen dos fills; la Caterina, casada el 1505 amb Joan Muntaner de Castellfollit, i el Bernat, casat amb una dona dita Caterina. Aquests dos darrers van tenir dos nois; el Bernat i el Miquel. El 1505, el Francesc i el seu fill es van vendre al fuster Antoni Torras una vinya que posseïen en un lloc dit Caralt, de pertinenències del mas Major de Manresa. El 1526 es va casar el futur hereu del mas Palomes, el Bernat, amb la noia Elisabet, filla d'Antoni Torra, àlies Ferrer, de Sant Fruitós. Al primer fill que van tenir també li van posar Bernat, per seguir el costum.

El 1489 Francesc Grau, àlies Palomas, va pagar el què quedava pendent de les 25 lliures del dot d'Isabel, difunta, muller de Pere Vila de Súria, que estava avalat pel mas de Fals. Aquesta Isabel era filla de Vicenç del Grau i Càndia Lladó de Cererols. No és clar com encaixa aquesta dada amb la genealogia de la família. Tal vegada la Isabel era una germanastra del Francesc. Mentrestant, al mas Grau de Fontanet de Fals hi trobem a Andreu Grau, la seva dona Joana i al seu fill Vicenç, suposem, pertanyents a la línia principal de la família. El 1508, aquests van empenyorar per 57 lliures el mas Rovinat de Fonollosa. En l'empenyorament hi anava inclòs una tina de fusta, una tona, un barrilet, una taula i un banc.

No se sap com va anar, però aquesta branca es va extingir, i el 1540 ja surt mencionat Miquel Palomas com a hereu del Grau de Fontanet. El Miquel era el segon fill de Bernat Palomas, tal com hem exposat abans. El seu germà gran Bernat es va quedar amb el mas principal de la Grevalosa, mentre que al Miquel li va tocar el mas de Fals, com a successor del seu avi Francesc del Grau.

En el període comprés entre els anys 1540 i 1566, que va morir, hem recopilat 39 documents notarials referits a l'activitat econòmica del Miquel. Podem resumir aquest corpus d'informació tan extens dient que durant aquest temps va comprar i vendre sis mules, quatre bous, un ase, un cavall, dos rossins, un porc, i quatre ramats d'ovelles o cabres. També va reconèixer sengles deutes de 6 lliures i mitja en concepte de llavor per sembrar i jornals (1551), 30 lliures per igual nombre de quarteres de blat (1553), i 55 lliures per bestiar (1560). Va llogar a Joan Fontanet una boïga per fer-ne quatre collites (1543), va arrendar a Miquel Galí de Fals una peça de terra anomenada "la Coma d'en Miralda" (1553), va vendre's a carta de gràcia per 40 lliures una peça dit "lo Pla" (1557), i va empenyorar una vinya al Gorg Negre (1557). En les afrontacions dels trossos apareixen topònims tals com "riera del Bosc", "riera de Fontanet", "torrent del Forn", "single de la Cometa" o el "Tossalet".

El 1552 es va vendre les herbes del mas a Pere Trias, de Sant Mateu, per 31 lliures, però a finals del mateix any va poder recuperar les pastures per la via de vendre un censal d'aquest valor a Joan Puigdel·lívoll, àlies Vilalta, de Castelltallat.

Durant aquest espai de temps el nom habitual del mas era Grau de Fontanet, però en algunes ocasions se'l

Forn de pa (gravat)

coneixia com a mas Galí de Fontanet, i fins i tot, mas Galí. Una possible explicació, una mica agafada pels pèls, rau en el fet que el 1528 s'estava al mas, segurament com a masover, el pagès Joan Galí, el qual s'hi deuria estar molts anys, perquè el 1552 encara residia a Fals. El sobrenom Galí faria fortuna i acabaria imposant-se com a nom de la casa i cognom dels propietaris, fins arribar al canvi definitiu a mas Boixeda que es va produir a mitjans del segle XVIIè.

El Miquel Palomas i la seva muller Elisabet van tenir tres fills, el Gaspar, el Magí, i la Beneta. El Magí va anar a Igualada, mentre que el Gaspar Palomas va succeir el seu pare al davant del mas quan aquest va faltar. El Gaspar primer es va casar amb Agnès i uns anys més tard, el 1574, amb Margarida Torra de Rajadell. Amb la segona muller va tenir l'Antoni, qui el 1628 es va casar amb Magdalena Feixas de Camps, i la Jerònima, que ho va fer amb Pere Mas de Manresa. De la primera muller se'n coneix el Melcior, el qual es va establir al terme de la Massana.

El 1564, juntament amb el seu pare Miquel, el Gaspar va comprar a Joan Palà de Castellar una mula negra, junt amb l'albarda i altres guarniments, pel preu de 14 ducats. El 1565 va comprar una nova parella de bous, un de color negre i l'altre ros, i un rossí de color sard. Pels bous en va pagar 24 lliures i pel cavall 4 ducats i mig. També va comprar a crèdit a Esteve Calt de Orella, un occità que vivia a Fals, 3 quarteres de mestall espeltós i 2 quarteres de blat bo, mesura "acaramullada". A diferència de la "mesura rasa", acaramullada significava que els grans formaven una muntanyeta o caramull sobre la superfície del recipient que servia per mesurar les quarteres. Aquell mateix any va llogar per 5 anys i 4 esplets (collites) una peça d'un jornal i mig a Pere Cresta, un emigrant francès. El 1566 va adquirir a un mercader de Manresa 7 canes de drap de llana per 8 lliures, i a l'amo de la Gabriela dos "varrachs" de pèl ros per 20 lliures. El 1567 va comprar 11 canes de drap burell a un sastre de Manresa i un ruc de pèl fosc a Pere Trull de Fals. El 1573 va vendre's un ruc de 6 anys a un pagès de Manresa i va comprar una somera, amb la dentadura ja closa, al "aurifaber" (orífex, artesà que treballa l'or) Lluís Cucurella. La darrera notícia seva data de 1599.

L'herència no va anar a parar als fills del Gaspar, com era normal, sinó que es va desviar cap a la Beneta, germana de Gaspar i filla del Miquel Palomas. Veurem ara els motius d'aquesta irregularitat.

La Beneta va fer capítols el setembre de 1566 amb el xicot Joan Torra, fill de Vicenç Torra de Sant Mateu. En tal ocasió el Gaspar va prometre a sa germana que li donaria 80 lliures, però de moment va donar als nuvis, com a penyora de la quantitat promesa, la meitat de la casa, la meitat del corral i també l'ús dels cups de fer el vi. A més, una peça d'una quartera i mitja que termenava amb l'era de la casa, una altra que anava de la casa a la Riera de Fontanet, més una feixa, dita dels Avellaners, i un farraginal, que també tocaven amb la casa per la part de ponent. La cessió de terres no s'acabava aquí, sinó que també incloïa un camp de 12 quarteres al lloc dit "lo Pla", una vinya de dos jornals a prop de l'hort del Lledó, una feixa coneguda amb el nom de Feixa del Noguer, la meitat de l'hort de la riera de Fontanet, i un gran tros del bosc de la propietat, al sector que limitava amb la riera del Bosc (actual riera de Fals). L'escreix que va oferir el Torra, per ajuntar-lo al patrimoni dotal de la seva futura muller, va consistir en "la meitat de la meitat del dot", és a dir, 20 lliures.

Al marge les tractes matrimonials, els Torra, pare i fill, van fer una aportació molt important de diners al mas, 140 lliures en efectiu, inversió que va quedar garantida per la pròpia heretat.

El gener de 1573 Joan Torra va reconèixer formalment que el mercader Jaume Coromines li havia fiat blat per valor de 8 lliures i 17 sous, i que li havia deixat sense interessos 6 lliures i 12 sous. Es va comprometre a cancel·lar el deute el dia de sant Joan. El 1593 el Torra va lluir un censal de 100 lliures que la casa satisfia a Jaume Sallès, àlies Vives, de Rellinars. El 1595 figura com un dels tutors dels pubills del mas de Sant Andreu. El 1604 va quitar un altre censal de 90 lliures a Joan Giró, del mas Giró de Castelltallat. El 1606 va vendre 9 quarteres i mitja de blat i 13 quarteres de civada a Bartomeu Fontanet de Sant Mateu. El 1609, Miquel Enrich, boter de Manresa, va reconèixer que devia 20 lliures a Joan Torra, del mas Galí, en concepte de 150 peces noves de fusta de roure per fer botes.

Durant aquest període, el nom més corrent que rebia la casa era mas Palomes o Palomers, però s'alternava sovint amb el nom de mas Galí. Després del Joan Torra, els hereus de la casa van començar a ser coneguts com els Torras del Galí, tal com es veu en la segona part de la història del mas

Mentre el Joan Torra i els seus van compartir casa amb el seu cunyat Gaspar, amo del mas, es van fer obres importants a la casa, que van ser pagades pel Torra. Per tal que les inversions es comptabilitzessin en el seu actiu, el 1593 es van nomenar de comú acord uns paletes, perquè fessin una estimació del cost de les millores. Els entesos van ser Pere Ivern, mestre de cases de Santpedor, i Joan Sanenge de Manresa. Segons el seu informe s'havia construït recentment una part de casa nova, uns corrals, una cort pels porcs, un corral per les cabres, una tina, i un porxo a l'era.

En les obres d'ampliació de la casa hi van treballar dos mestres i es van necessitar 78 jornals de manobre. Un mestre cobrava dos sous al dia i un manobre 18 diners.

En total, els salaris i el manteniment dels treballadors va pujar a 45 lliures. De material es va gastar 70 quarteres de calç, a raó d'un sou la quartera, deu dotzenes de llates per la teulada, a raó de 10 sous la dotzena, dotze centes teules, a raó de 4 lliures i mitja el miler, 40 quarteres de guix pels sostres, a raó de 3 sous 2 diners la quartera. També es van pagar 4 lliures més per quadrear 19 bigues i picar les pedres de la porta i les finestres. A l'interior de la casa es va enllosar el terra del menjador i de dues cambres, es va construir una aigüera, i es va enguixar el sostre de tres cambres a les golfes.

Per fer els corrals es van invertir 4 lliures pels paletes, 49 sous pels manobres i dos milers de teules. El mestre Anthoni Vabre que va fer la tina de pedra hi va gastar 40 jornals i va percebre un salari de tres lliures i mitja. Hi va haver també 16 jornals de manobre i es van consumir 100 quarteres de calç. El porxo de l'era va ser una obra d'envergadura, ja que hi van treballar tres homes durant dos mesos, i es van utilitzar 2.300 teules i 16 dotzenes de llates de fusta. El cost total de les obres es va valorar en 173 lliures.

El desembre de 1605 Joan Torra va fer testament. Va demanar ser enterrat a Fals, al costat dels ossos dels seus pares. Va deixar 10 lliures per les despeses del funeral i perquè li resessin un trentenari. Va deixar diners també per misses als altars de Sant Vicenç, el Roser, i Sant Joan de Fals, al monestir de Montserrat i als Benaventurats Cossos Sants de la Seu de Manresa.

Al fill petit Melcior, casat a Manresa amb Magdalena Cornet, li va llegar 30 lliures, a la Caterina, casada amb Bartomeu Escuder d'Aguilar, 5 lliures per pagar-se la roba del dol, a la seva nora Magdalena, 5 lliures. Així mateix va tenir un detall amb Magdalena Romani, serventa de casa, a qui va destinar 10 lliures, per complementar el dot si es casava, i per misses per la seva ànima, si moria fadrina. Va fer hereu al primogènit Gaspar Torra.

Deuria morir a finals de 1621, perquè el desembre d'aquell any el seu fill va pagar al capellà 11 lliures i dos sous per les despeses de la sepultura.

